

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א • לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

גליון מס' 1404

מסכת מנחות צ"ח-ק"ד ♦ מכשירין ג', ב' - ג', ו'

בס"ד, ב' אייר תשפ"ו

השבוע בגליון

♦ החלפת חפצי מצווה רגע לפני קיום המצווה
♦ נטל אתרוג ולפתע הובא אליו אתרוג מהודר יותר

♦ אכילת בשר חי
♦ מצוות ידיעת התורה - האם בימינו השוכח את תלמודו עובר איסור?
♦ החשיבות המופלגת ברכישת דרכי הלימוד
♦ תלמיד חכם אינו רשאי לשכוח את חידושי תורתו!

♦ חפצים נעלבים או מתבזים?
♦ ההבדל בין פרה אדומה לנרות חנוכה
♦ נדרים ללא גבולות
♦ מנורת ששת הקנים שתפחה למנורת ששה עשר קנים
♦ יהודי שאינו זוכר לאיזו אגודת חסד התחייב צדקה

ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם
להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

המכתב הבא נשלח אלינו על ידי אחד מלומדי דף היומי במחזור הקודם, וכוחו יפה גם למחזור זה.

אודך ה' כי עניתני ותהי לי לישועה

אל מאורות הדף היומי.

זהו סיפור הצטרפותי ללימוד הדף היומי. אם תמצאו לנכון לפרסם אותו ומישהו יתחזק מכך, והיה זה שכרי

אודך ה' כי עניתני ותהי לי לישועה.

היה זה יום רגיל בעבודת הבניין. נתתי סידור עבודה לפועלים מתוקף תפקידי כמנהל עבודה, ותוך כדי בדיקות הביצוע וזירוז הפועלים, שמתי יד לעזרה פה ושם.

בשעות הצהרים החל הלחץ באתר הבניה. היה צריך לצקת קירות מקלט. הפועלים עבדו על סגירה סופית וחיווק של הקירות. העבודה בעיצומה. מערבלי הבטון בדרך. עליתי על הפיגומים כדי לבדוק שלא תתרחש תקלה בזמן היציקה, ותוך כדי הבדיקה הסתובבתי, הנחתי רגל באוויר ונחתתי בשאגות אל תוך המקלט, מגובה שלשה מטרים. לאחר מספר שניות של הלם,

דף צט/ב והבבלים אוכלין אותו כשהוא חי

אכילת בשר חי

"אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך הנאתן" (פסחים כד/ב). הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד מדגיש את הדברים ומפרט ("קובץ שיעורים" פסחים אות צ"ו): "זה כלל גדול, כי כל דיני התורה לא נאמרו רק בכדרכן ולא שלא כדרכן [מלבד המקומות שבהם יש דרשה מיוחדת להוציא מכלל זה], ומשום הכי האוכל שלא כדרך אכילה פטור, וכן באכילה של מצווה, אם אכל שלא כדרך אכילה לא קיים המצווה". זאת, לאור שיטתו של בעל ה"משנה למלך" (הל' יסודי התורה פ"ה הל' ח), כי כפי שעבירה שנעשתה שלא כדרכה אין חייבים עליה, כך אין יוצאים ידי חובת מצווה אם היא נעשית שלא כדרך.

סוגייתנו מעוררת דיון בכלל זה. בגמרתנו מסופר, כי ביום הכיפורים שחל בערב שבת הבבליים היו אוכלים בליל שבת את בשר שעיר החטאת החיצונה של יום הכיפורים כשהוא חי, לא מבושל, מאחר שלא היה ניתן לבשלו בשבת. לכאורה, מאחר שאכילת בשר חי נחשבת כאכילה שלא כדרכה, כיצד הם קיימו באופן זה את מצוות אכילת בשר הקדשים.

בעל ה"תפארת ישראל" (משניות, בועז ג) מחדש, כי מאחר שהבבליים היו רגילים לאכול כן, כלפיהם אכילה זו נחשבת כאכילה רגילה.

בעל ה"תפארת ישראל" סבר, כי אכילת בשר חי משונה היא, ולפיכך הוא נזקק לתירוצו זה. ברם, אחרונים רבים סבורים, כי אכילת בשר חי אינה משונה כל עיקר! וממילא, אין לתהות כיצד הבבליים קיימו את מצוות אכילת בשר הקדשים (עיי' "מנחת חינוך" מצווה ז' שהוכיח כן מסוגייתנו, ועיי' "ביאור הלכה" סימן תרי"ב סעיף ו).

ואילו בעל ה"בית הלוי" זצ"ל (ח"ג סימן נ"א אות ד) טוען, אכן כן, מצוות אכילה אינה יכולה להתקיים על ידי אכילת בשר חי, משום שזו אכילה שלא כדרכה, ברם, מצוות אכילת קדשים שונה משאר מצוות

לעילוי נשמת

הר"ר **אברהם יצחק שנור** הי"ד ב"ר אהרן ורצה הי"ד

נלב"ע ד' באייר תש"ח תנצב"ה

הונצח ע"י ידידיו הר"ר **אבי שנור** ומשפ' שיחיו - סביון

צעילוי נשמת

מרת **רייצא רחל סימינובסקי** ע"ה

ב"ר דוד אליהו ובאשה טופל ז"ל

נלב"ע א' באייר תשס"ט

תנצב"ה

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

צעילוי נשמת

מרת **בלה רחל פרנקל** ע"ה

ב"ר פישל ז"ל

נלב"ע ג' אייר תשע"ד

תנצב"ה

צעילוי נשמת

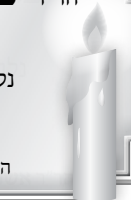
הר"ר **יצחק דוד ברצור** ז"ל

ב"ר אהרן ז"ל

נלב"ע ב' באייר תשס"ז

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **בילא** ע"ה ב"ר רפאל ז"ל

נלב"ע ז' אייר תשע"ג תנצב"ה

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

האכילה שבתורה. את שיטתו פרסנו בעבר בהרחבה [מסכת זבחים, מאמר "מצוות אכילת קדשים כיצד?], ונחזור עליה בקצרה. לדעתו, כל מצוות האכילה, עיקרן, שהאדם המצווה במצווה יאכל את אשר הורוהו. אולם, במצוות אכילת קדשים התורה הטילה על בעל הקרבן לדאוג לכך שבשר הקרבן יאכל עד תום הזמן שנקצב לאכילתו. מעתה, בין אם אכלוהו מבושל ובין אם אכלוהו חי, המטרה, שהיא אכילת הבשר, התקיימה.

הרש"ש מעיר, כי מדברי בעלי התוספות בסוגייתנו עולה, כי הבבליים לא התיימרו כלל לקיים את מצוות אכילת קדשים, כל כוונתם היתה להמנע מאיסור "נותר" הנוצר כאשר בשר קרבן נותר לאחר הזמן הקצוב לאכילתו. לפיכך, הם אכלוהו חי, ובלבד שלא יעברו על האיסור. ממילא, אין כל מקום לשאלה, כיצד הם קיימו את מצוות אכילת בשר הקרבן על ידי אכילתו בדרך משונה (ועיי' "אבי עזר" הל' מעשה הקרבנות פ"י הל' א' אות ג' מה שכתב לחלק בין שיעור אכילה ששמו אכילה, לבין שלא כדרך, שאין כאן צורת אכילה כלל).

האם ניתן ללמוד מכאן, כי לדעת בעלי התוספות, אכילת בשר חי נחשבת אכילה שלא כדרכה? יש הסבורים כי אין כל הוכחה. שכן, דין מיוחד נאמר בקדשים שיש לאכול את בשרם "למשחה" - לגדולה, כדרך שהמלכים אוכלים. לפיכך כתבו בעלי התוספות, כי הבבליים לא קיימו את מצוות אכילת הקדשים, שהרי דין מיוחד נאמר בהם, לאוכלם כדרך המלכים [תירוץ זה הוא חידוש גדול לדינא, ובפשטות, מצוות אכילת קדשים מתקיימת גם בלא "למשחה"] (עיי' "חזון יחזקאל" מנחות עמוד כ, שו"ת "כתב סופר" אור"ח סימן י"ח, צ"ו, וב"משמר הלוי" זבחים סימן קכ"ד, קכ"ז).

דף צ"ב/ב כל המשכח דבר אחד מתלמודו עובר בלאו

מצוות ידיעת התורה - האם בימינו השוכח את תלמודו עובר איסור?

"ואמר ריש לקיש, כל המשכח דבר אחד מתלמודו עובר בלאו, שנאמר, השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים", ויש אומרים בגמרתנו שהמשכח דבר מתלמודו עובר על שלשה לאווין! מלבד האמור בגמרתנו, נאמר עוד בגמרא (יומא לח/ב) כי המשכח מתלמודו ממיט על עצמו רעות, ואף במשנה (אבות פרק ג' משנה ח') שנינו: "כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו...". במאמר הבא נברר, אלו חלקים מן התורה יש לזכור בכל עת, האם בימינו מצווה זו תקיפה, והאם חובה על תלמיד חכם לזכור את חידושי התורה שהתחדשו לו.

הנותר על כנו האיסור, לאחר העלאת תורה שבעל פה על הכתב: בהגדרת איסור חמור זה של שכחת התורה ובתקפותו, נחלקו גאוני ישראל. בעל "שולחן ערוך הרב" (הל' תלמוד תורה פ"ב הל' ד' נוקט, כי דין זה נוהג למעשה גם בימינו, וכל שבידו לחזור על תלמודו ולזכרו ואינו עושה כן, עובר על איסור זה. ואילו הגאון רבי חיים מוואלאז'ין זצ"ל ("כתר ראש" אות ס"ז) חולק וסובר, כי האיסור לשכוח את התורה מתייחס לתקופה שבה התורה נלמדה בעל פה ולא מתוך הכתובים, אך לאחר שהתורה שבעל פה הועתקה אל הכתב, נמוג האיסור.

מצוות התורה אינן משתנות: כמובן שיש להבין היטב את דבריו, שהרי איש אינו מעלה בדעתו שהתורה תשתנה מדור לדור, כפי שכתב השולחן ערוך הרב מנהמת לבו: "שמצוות התורה לא תשתנה בשינוי הדורות ולא יחליף דתו לעולמים".

איסור שכחת התורה, לבל תפסק השושלת: הגר"ז מבריסק זצ"ל (עה"ת פרשת ואתחנן) מבאר, כי הגר"ח מוואלאז'ין סובר, שאיסור שכחת התורה אינו מתייחס למצוות תלמוד תורה הפרטית של כל אדם, אלא לחובה המוטלת על כל אחד ואחד לדאוג לבל תשכח התורה שבעל פה מן הדורות הבאים. כלומר, ברור לכל, כי מצוות תלמוד תורה צריכה להעשות באופן שהלומד יידע ויזכור את אשר הוא לומד (רמב"ם הל' תלמוד תורה פ"א הל' י"ב), ברם, איסור שכחת התורה מצווה על בני ישראל, לבל יגיעו למצב שבו הם ישכחו את הדברים שעליהם להעביר לבניהם אחריהם, לבל תשכח תורה מישראל, חלילה. מעתה, לאחר שהתלמוד נחתם ונפסקה קבלת התורה שבעל פה איש מפי איש, אין כיום בנמצא אדם שעל ידי שכחת תלמודו הוא עלול לגרום להפסקת השושלת של מסירת התורה מדור לדור. ואילו הגר"ז הבין, כי איסור שכחת התורה מתייחס לדברי התורה שהיהודי למד, ולפיכך, העלאת תורה שבעל פה על הכתב, אין בה כדי להזיח איסור זה ממקומו. לדעת הגר"ז, ראוי לכל יהודי לעמוד על כך זכרונו ועל פי זה לשלב חזרות בסדר לימודו - ראה בספרו את פירוט צורת הלימוד לפי שיטתו, ואת סדר העדיפויות שיש להציב בלימוד

איסור שכחת התורה, כדי למנוע את שיבוש ההלכות: הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל, ראש ישיבת חברון, כתב קונטרס ארוך בנידון (נדפס ב"אחור האסף"), והוא מגדיר את איסור שכחת התורה באופן אחר, תוך שהוא תומך את יסודותיו בדברי הראשונים. לדבריו, איסור שכחת התורה אינו נובע ממצוות לימוד התורה, אלא מן החשש ששכחת התורה תגרום לעיוות ההלכה ולשיבושה, עד כדי סטייה מקיום המצוות באופן הראוי. שהנה, תפקיד הלימוד הוא להביא לידי מעשה, ואם התלמוד יישכח, בלתי אפשרי להביא לידי מעשה את ההלכות המצויות בו ואת הדינים הכלולים בו.

החשיבות המופלגת ברכישת דרכי הלימוד: להסברו זה הוא מצרף מסקנה חשובה ביותר. אדם המסוגל ללמוד את כל התלמוד על כל הלכותיו ולא לאבד מהן אפילו אחת, מה טוב. ברם, כל עוד אדם לא הגיע לדרגה זו, בל יעסוק במסכת אחת בלבד וישנן אותה עד שיידע את כל הלכותיה, אלא תחילה עליו לרכוש לעצמו את דרכי הלימוד, את אופן החשיבה התלמודית, את צביון שורשי ההלכות ויסודות הדינים. וכל כך למה? שכן, אדם שישנן מסכת אחת על בוריה, אכן יידע את הטמון בה, אך לגבי שאר חלקי התורה והלכותיה, הרי הוא בור ועם הארץ. ואילו רעהו אשר רכש את יסודות התלמוד, יידע היכן לשאול, הוא מזהה באלו מקרים יש להזהר, ובכוחו ללמוד את

הבנתי שרגלי האחת נמצאת במקומה, והאחרת מסובבת בכתשעים מעלות. הכאבים היו עזים. בעוד מספר פועלים השתלשלו אלי כדי לחלצני, נשמעה מרחוק טירת האמבולנס שהוזעק לקראתי. שוק הימני שלי נשבר. שבר פתוח איבחן צוות האמבולנס. העצמות השבורות קרעו את הבשר. לפחות הבנתי למה כל כך כואב לי. הושכבתי על האלונקה, נקשרתי היטב לכל אפול במהלך החילוץ, והובחלתי לבית החולים. זו פעם ראשונה בחיי שראיתי תקרה של אמבולנס. היו עומסי תנועה בדרך, והיה לי זמן לחשוב - מה יהיה? מה? מה יהיה? אני בן שלושים ושבע, נשוי, אב לחמשה ילדים. מה יהיה?

לא היתה לי תשובה. **מפתח** בית החולים הריצו את האלונקה עליה שכבתי היישר לחדר הניתוחים. בהרדמה חלקית החזירו את השוק למקומו, וגובסתי מכף הרגל ועד האגן. אושפזתי לעשרה ימים. במהלך התקופה הזו, כל תזונה, ולו הקלה ביותר, גרמה לי לכאבים קשים מאד, עד שלפני כל תזונה הייתי שוקל בכובד ראש אם היא שווה את הכאב הצפוי. **ביום** שחורוי מבית החולים הרופא הסביר לי, כי רגלי הימנית התקצרה בשלשה ס"מ. במשפט אגבי הוא פלט: רגלך תשא בגבם במשך חמשה חודשים. לא הייתי מסוגל לנשום. חמישה חודשים! הרופא המשיך להסביר, כי לאחר תקופה זו, עלי לעבור טיפולי פיזיותרפיה במשך שמונה חודשים רצופים, שבמהלכם אאלץ להעזר בקביים ולבוא הנה, לבית החולים, לבדיקות רפואיות.

חזרתי הביתה מדוכדך. **אני** הייתי רגיל לעבוד מצאת החמה עד צאת הנשמה בעבודה פיזית, ועת הפכתי לאדם מוגבל. אפילו לביצוע פעולות פשוטות, שלפני כן לא חשבתי עליהן כלל, נזקקתי לסייעם של בני משפחתי המסורים. **לאחר** מספר ימי מנוחה וחוסר מעש, ביקשתי מאחי היקר שיבוא לקראת ערב אל ביתי כדי להסייעני לבית הכנסת לתפילת מעריב. עניין שבשגרה לפני הפציעה, ועכשיו פרוייקט.

הייתי מסוגל להכנס למושב האחורי של הרכב בלבד, כשגבי מופנה לכיוון הרכב. אחי פתח את הדלת, הזדרז להשתחל לתוך הרכב מן הדלת שבצד השני, ובעודו תומך בגבי, זחלתי אחורנית לאט לאט, עד שהתיישבתי ורגלי המגובסת מונחת במלוא הדרה על המושב. **לדתי** מהרכב גם לא היה סיפור פשוט, אבל סוף סוף היינו בבית הכנסת. התפללתי, התרגשתי, וביקשתי מאחי שיבוא גם בבוקר, לקחת אותי לתפילת שחרית. **תפילת** שחרית הסתיימה. קיפלתי את הטלית בסבלנות. אין לי אלא המהרה הבטתי כה וכה וגיליתי שליד בית הכנסת יש בית מדרש שבו נמסרים שיעורים בגמרא ובפסקי הלכה ליהודים שיצאו לגימלאות. הצטרפתי אליהם.

לא לא. לא יצאתי לפנסיה מוקדמת. עוד לא, בהתחלה ישבתי ולא הבנתי כלום, כי מאז עזבי את בית הספר היסודי, לא נעים לספר, לא פתחתי גמרא, למעט שיעורים בודדים ששמעתי. **כמו** מכונה הפועלת על גלגלים שיניים שלא הופעלו שנים ארוכות, ניסיתי לקלוט את הדברים. פעם קלטתי פחות ופעם פחות מזה. **המשכתי** להגיע כל בוקר, ובעזרת ה' יתברך נותן התורה, השבוע השני היה טוב מקדמו. הבנתי יותר את הגמרא.

חלפו עברו להם ביעף שנה וחודשיים. תקופת החלמתי הסתיימה. חוזרים לעבודה. לאחר שנחשפתי ללימוד התורה הקדושה ולטעם הענוג שמתלווה לכך, התנתני עם מעסיקי, כי אני מוכן לחזור לעבודה בתנאי שבכל יום, בין השעות תשע בבוקר עד אחד עשרה וחצי בבוקר, אאלץ לשיעורים שכה אהבתי. **הם** הסכימו.

לאחר כחודשיים, מעסיקי פנו אלי והסבירו לי, שעם כל הרצון הטוב, הדבר גורם להם נזק כלכלי. הם אינם מוכנים לכך שמנהל העבודה יעזוב את

הפועלים ואת קבלני המשנה לבדם באתר הבנייה בעיצומה של העבודה.

רעייתי הבחינה בשברון ליבי והיא ייעצה לי, לך ללמוד בשיעור של הרב הזה הנמסר גם בערב. לשם כך היה עלי לשהות בבית הכנסת מן השעה שש אחר הצהרים עד השעה תשע וחצי בערב, כולל תפילות.

הסכתי את תשומת לבה לכך, שהדבר עלול להיות קשה לשינוי. בכל ערב לא אהיה בבית, ובנוסף לכך לא נוכל להשתתף באירועים המשפחתיים, אלא לאחר סיום השיעור. היא הסכימה לכל והבטיחה שתסייע בידי.

כך היה. חזרתי לעבודתי והצטרפתי ל"דף היומי". **מאז** עברו כשש וחצי שנים. ברוך ה' אינני סובל במיוחד מרגלי הקצרה, ורעייתי... עומדת בהבטחתה **בלימוד** מסכת חולין בדף היומי, אשלים את הש"ס **כמאמר** חכמים זכרונם לברכה, "שכר מצווה מצווה", זכיתי להיות שותף עם הרב קובלסקי מבית המדרש למגידי שיעור הדף היומי, בהקמת שיעור של הדף היומי בבית הכנסת בו אני מתפלל, בשעה שש בבוקר **וכך**, חברים יקרים, אני לומד דף בשש בבוקר ודף בשש בערב. אין יותר טוב מזה.

כל זה מפציעה שנראתה בתחילה קשה מאד, ומעליה רחפה השאלה: מה יהיה?

בדמיני אני חוזר לאמבולנס, מביט בתקרתו הצחורה, נושם את ריח התרופות, שומע את יבבת הסירנה, מבחין בצוות הרפואי המנסה להקל על כאבי, ועונה לעצמי: מה יהיה? אה, יקרה לך אחד הדברים הטובים ביותר שקרו לך בכל ימי חיך - **הדף היומי!**

ברכה
אריה חסן
רעננה

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעבודה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: תד. 471 בני ברק, פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף צח/ב והשולחן תתן על צלע צפון

ימין - מכיון קדש הקדשים

מקום השולחן בבית המקדש היה בצד צפון, ומקומו של המנורה בצד דרום. נמצא, שהמנורה ממוקמת לשמאלו של הנכנס, בניגוד למצופה, כי המנורה המסמלת את התורה והחכמה תמוקם בצד ימין, החשוב יותר!

בעלי המוסר עומדים על כך ואומרים: אכן, נכון הדבר. הנכנס מהפתח, מבחוץ, מהרחוב, רואה את המנורה לשמאלו. אולם מי שבא מכיוון קודש הקדשים, פוגש את המנורה מימין...

דף צט/ב כל המשכח דבר אחד מתלמודו

"חס והס מלהזכיר"

האיסור החמור של שכחת הנלמד, התמיה את המהר"י עמדין (בהגהותיו לב"מ פה/א) על הנאמר בגמרא (ב"מ שם) כי ר' זירא, כאשר עלה לארץ ישראל, התענה מאה תעניות על מנת שישכח את תלמוד בני בבל.

"ונראה" הוא כותב "שלא התענה אלא על שכחת סדר לימוד הבבלי ופלוני המשא ומתן... אבל חלילה לחשוב שהיה מתכוין לשכח תלמודו מכל עיקר, חס והס מלהזכיר, כי השוכח דבר אחד ממשנתו במזיד מתחייב בנפשו... רחמנא ליצלן מדעתא שבששתא..."

דף צט/ב כל המשכח דבר אחד מתלמודו

להתפלל על המהרי"ט...

בחיידושו למסכת קידושין (כז) כותב המהרי"ט: "ובהאי שמעתא ד'דבורים' היו לי דברים ושכחתיים"

מה צורך ראה לכתוב זאת?

הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שנשאל על כך על ידי חתנו הגרי"י זילברשטיין שליט"א, השיב בפשטות: חפץ חפץ המהרי"ט כי הלומדים יתפללו עליו שיחזור

הנושא הנדרש לו כדרכו של תלמיד חכם ומורה הוראה. ואף כאשר לא יגיע להכרעה בשאלה, הוא יודע להעמיד שאלת חכם בפני הגדולים ממנו באופן הראוי ולקבל תשובה מזוייקת.

תלמיד חכם אינו רשאי לשכוח את חידושי תורתו!: נסיים בחידוש מעניין מאד מבית מדרשו של הגאון רבי נפתלי צבי יהודה ברלין זצ"ל, הכותב ("הרחב דבר" דברים ט/ד), כי את איסור שכחת התורה אין למדים מגמרתנו, כי אם מן הגמרא ביומא (שם) האומרת: "ואמר רבי אלעזר, כל המשכח דבר מתלמודו גורם גלות לבניו, שנאמר ותשכח תורת אלקיך אשכח בניך גם אני". מגמרא זו אנו למדים, שמוטל איסור על היהודי לשכוח את **תורת האלוקים**. ואילו גמרתנו מחדשת איסור אחר: "כל המשכח דבר אחד **מתלמודו**" - תלמיד חכם אינו רשאי לשכוח גם את חידושי התורה שהתחדשו לו במהלך לימודו: "אזהרה על תלמידי חכמים העוסקים בחוקים ומשפטים שלא ישכחו מה שהעלו משנה שלהם מתוך העיון. וזהו לשון **מתלמודו**, היינו מה שלמד והוכיח בשכלו"

דף קא/ב שאם מצא אחרת נאה

החלפת חפצי מצווה רגע לפני קיום המצווה

בדפים הקודמים נוכחנו, כי מסוגיות רבות ניתן ללמוד הלכות לגבי מצוות הדלקת הנרות בחנוכה. במאמר זה נסיים את מערכת המאמרים העוסקים בחנוכה, במחלוקת חריפה בין שניים מגדולי הפוסקים, אשר נחלקו לגבי מצוות הדלקת נרות חנוכה, תוך שהם מתנצחים ביניהם אם ניתן להוכיח את הדברים מהלכות... פרה אדומה.

בעבר עסקנו בשאלה, אם אדם שקיים מצווה, כגון נטילת ארבעת המינים, ולאחר מכן מצא אתרוג נאה מאתרוגו, ישוב ויקיים את המצווה באתרוג המהודר, או שמא לאחר שקיים את מצוותו, שוב אינו יכול לחזור ולקיימה, אף שכעת באפשרותו להדר בה יותר.

נטל אתרוג ולפתע הובא אלי אתרוג מהודר יותר: במאמר זה נדון בשאלה דומה, אך שונה לחלוטין. אדם נטל בידיו את ארבעת המינים, וטרם שבירך עליהם כדי לקיים בהם את המצווה, התקרב אליו חבירו ובידו אתרוג נאה ומהודר שכמוהו לא נראה. הייטוש מידוענו את אתרוגו וייחפז לטול את אתרוגו המהודר של חבירו? לכאורה, אין כל עילה למנוע ממנו לעשות כן, ולא זו בלבד, אלא שאף מצווה עליו לנהוג כך, שהרי מצווה על האדם להדר במצוות. ברם, מתברר, כי בעל ה"שבות יעקב" ובעל ה"חכם צבי" נחלקו בדבר, כמו גם לגבי אדם שהכין נרות משעווה והציבם בחנוכייתו כדי לקיים בהם את מצוות הדלקת נרות חנוכה, ולאחר מכן עלה בידו להשיג שמן זית. האם יחליף את נרות השעווה בשמן הזית, או יותיר את נרות השעווה ויקיים בהם את המצווה.

חפצים נעלבים או מתבזים? בעל ה"שבות יעקב" נקט, כי אין חובה להחליף חפץ של מצווה שכבר יועד לקיום המצווה, משום שעל ידי כך ייגרם בזיון למצווה, ואילו ה"חכם צבי" חלק עליו, שחובה להחליף את החפץ במהודר יותר. טרם נפנה לבאר כיצד הם הוכיחו את טענותיהם מסוגייתנו, יש להתבונן בצדדי המחלוקת. כל קורא בוודאי שואל את עצמו, כיצד אפשר להבין שהאתרוג שהוזנח ונרות השעווה שננטשו - התבזו ונעלבו, הרי הדבר אינו עולה על הדעת, ויש לברר, מהו ציר המחלוקת. ובכן, כל אחד מבין, שעליו להמנע מהתנהגות שיש בה משום זלזול במצוות התורה. מעתה, כאשר אדם מייחד חפץ מסויים למצווה, ואף מתחיל במעשה המצווה, ולפתע הוא זונח את החפץ ואינו משתמש בו, הוא למעשה מזלזל במצווה משום שאם היה מחשיב את המצווה שבה הוא עוסק, לא היה נוטש את החפצים שהחלו לשמש אותו למצווה זו. מנקודה זו ואילך יש להסתפק, אם יש להמנע מאי שימוש בחפץ שהוקצה למצווה, כדי להמנע מבזיון המצווה, או שמא, מאחר שעזיבת החפץ שהוקצה למצווה אינה אלא כדי להדר במצווה זו, אין להתייחס למעשה זה כאל זלזול במצווה. משהבנו את צדדי הספק, נפנה אל המחלוקת עצמה.

בעל ה"שבות יעקב" (ש"ת סימן ל"ז) פסק, כי ניתן להדליק את נרות השעווה שהוכנו למצווה כדי שלא לבזותם [ראה שם הוכחותיו]. בן דורו, ה"חכם צבי" (ש"ת סימן מ"ה), נשאל מהי תגובתו לפסק ההלכה המחודש, והוא ערך תשובה מפורטת בה דחה את ראיותיו של ה"שבות יעקב" אחת לאחת, ואף הציג בפניו קושיה חמורה מן המובא בסוגייתנו. גמרתנו מבארת, כי לדעת רבי שמעון אם שחטו פרה אדומה ולאחר מכן נמצאה פרה נאה הימנה לקיום המצווה, פודים את הפרה האדומה שנשחטה ומקיימים את המצווה בפרה הנאה. הרי לנו, כי אף לאחר שחיטת הפרה, שכבר החלו לקיים בה את גוף המצווה, אם נמצאה יפה הימנה, מחליפים אותה באחרת.

ההבדל בין פרה אדומה לנרות חנוכה: יהודי שרכש את הספר "שבות יעקב" הריץ את ההערה החמורה אל מחבר הספר, ובכרך הבא של ספרו (ח"ב סימן ל') השיב בעל ה"שבות יעקב", כי דין זה לא נעלם מעיניו, אך למסקנת הגמרא (שבועות יא/ב), פדיית הפרה האדומה מתאפשרת באמצעות תנאי מיוחד שנעשה בעת הקדשתה - "לב בית דין מתנה עליהן" - שאם יוחלט להחליפנה באחרת, יתברר כי מעולם לא נתקדשה למצוותה. מעתה, אין כל הוכחה מהגמרא שמותר לבזות חפץ שהוקצה למצוותו, שכן, המקרה של פרה אדומה הוא שונה משאר המקרים בכך, שמראש הותנה כי לא יוקצה למצווה בתנאים מסויימים (ראה ב"בית מאיר" על הש"ס, בליקוטים שבסופו, מה שהעיר על כך). תשובתו זו של ה"שבות יעקב" וחילוקי הדעות בינו לבין ה"חכם צבי" צוטטו בעשרות ספרים, בין היתר בשו"ת "שבט הלוי" להגר"ש וואזנר זצ"ל (ח"ג סימן ע"ט), הדוחה את הערתו של ה"חכם צבי" מסוגייתנו באופן אחר. לדבריו, יש לחלק בין פרה אדומה, שדינה כקרבן, לבין נרות חנוכה. שכן,

מצוות ההידור בקרבנות היא מצוות עשה מן התורה, ואילו מצוות ההידור בשאר המצוות, הנדרשת מן הפסוק "זה א-לי ואנוהו", היא מצווה מדרבנן, לדעת ראשונים רבים. לפיכך, הידור בקרבנות, המוטבע במצווה עצמה, מחייב את החלפת החפץ הנוכחי במהודר יותר, שהרי זו חובת המצווה. ברם, בשאר המצוות שבהן ההידור הוא מדרבנן, יתכן שאין לבזות את המצווה כדי להדר בה.

דף ק"ב/הרי עלי עצים

נדרים ללא גבולות

במאמר הבא נרכז סביב גמרתנו מספר יהודים שנדרו נדרים בתחומים שונים. האחד, נדבה רוחו אותו למלא בשמן את קני הפמוטות שבבית הכנסת. רעהו התחייב לחבירו מאה זוז לשנה. האחר נדר צדקה למטרה מסוימת, אך אינו מצליח להיזכר להיכן תרם. בסיוע גאוני הדורות, נושיב יהודים אלה ליד הדף היומי, ונדון כיצד על כל אחד מהם לנהוג לאור דברי חכמינו זכרונם לברכה, ואגב כך גם ניווכח בגדולי הדורות ששחו את קומתם לפני הקודמים להם וביטלו את דעתם מפניהם.

מנורת ששת הקנים שתפחה למנורת ששה עשר קנים:

מעשה ביהודי שהתחייב למלא בקביעות את קני המנורה, ששה במספר, שתלתה מעל ראשו של החזן בבית הכנסת. הוא מילא בנאמנות את התחייבותו, עד שבבוקר בהיר נדהם לגלות, כי לרגל חידושים ושיפוצים שנערכו בבית הכנסת, נתלתה מנורה בת ששה עשר קנים, חלף המנורה הוותיקה בעלת ששת הקנים. הוא לא ידע את נפשו. אמנם הוא נדר למלא את קני המנורה, אך היה זה בעת שזו הכילה ששה קנים בלבד. מאידך, הוא לא תחם את התחייבותו לששה קנים בלבד, אלא התייחס באופן כללי למנורת בית הכנסת. בהתייעצות עם רבני הקהילה, הונחה השאלה על שולחנו של הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל (ליקוטים בסוגייתנו).

יש למלא אחר האפשרות המצומצמת ביותר לפירוש הנדר:

הבה נלמד את גמרתנו, הציע הגאון. במשנתנו נאמר: "הרי עלי עשרון, יביא אחד, עשרונות, יביא שנים". כלומר, הנודר עשרון סולת לבית המקדש, יביא עשרון. הנודר "עשרונות", יביא שני עשרונות, שהרי מיעוט רבים שנים. נמצאנו למדים, שהמשנה צמצמה את ההתחייבות שהנודר נטל על עצמו, עד לכדי המינימום האפשרי, ולא הורתה כי עליו להביא מספר רב של עשרונות. אם בנדרי בית המקדש נאמר כן, ודאי שיש להורות כן גם למיודענו ממלא השמן בקני המנורה, ולצמצם את התחייבותו לאפשרות המצומצמת מבין האפשרויות הקיימות - ששה קנים בלבד, כמספר קני המנורה בשעת נדרו.

לכאורה, אין ראייה נפלאה מזו. ברם, רבי עקיבא איגר זצ"ל מחלק בגאונות בין שני המקרים עד שאתה מוצא את עצמך תמה, כיצד עלה על דעתך כי ניתן להשוות ביניהם. הגע עצמך, אומר הגאון, לו נבקש להחמיר עם נודר העשרונות לבית המקדש, כמה עשרונות נצווה עליו להביא, מאה - אלף - מליון, הרי אין לדבר סוף! משום כך נסוגה התחייבותו עד לדרגה הנמוכה ביותר שאין למטה הימנה. ברם, מניין לנו שהוראת המשנה נסובה גם על מקרים שבהם קיים גבול עליון התוחם את האפשרות הגבוהה ביותר שניתן לחייב בה את הנודר, כגון במקרה שלפנינו, שהתחייבות הרחבה ביותר של ממלא השמן מתייחסת לששה עשר קנים.

משלב זה ואילך, עלינו להסתמך על גדולי הדורות הקודמים, הראשונים מפרשי הש"ס, ולהווכח כיצד הם למדו את משנתנו, האם הגבילו את ההוראה הנלמדת ממנה למקרים שבהם אין גבול להתחייבות הנודר בלבד. ובכן, אומר רבי עקיבא איגר, הרא"ש הורה, כי ממשנתנו יש ללמוד שכל התחייבות של האדם, מצטמצמת עד למינימום האפשרי. הרא"ש קבע זאת במענה ליהודי שהתחייב לתת לחבירו מאה זוז לשנה, אך לא פירש כמה שנים הוא מתכוון לעשות זאת, מה דינו. הרא"ש השיב (שו"ת כלל ו' סימן י"ח, י"ט): "יתן לו מאה זהובים... ובשנה אחת יפטרו מנדרו".

הבטחה - "אעניק לך מאה זוזים כל שנה":

לכאורה, גם במקרה זה ניתן לטעון את חילוקו של רבי עקיבא איגר, שמשנתנו עוסקת בהתחייבות שאין לה קץ, ודווקא התחייבות מסוג זה נסוגה עד למינימום האפשרי, אך במקרה שלפנינו, מה מונע מאיתנו לחייבו להעניק לחבירו מאה זוזים כל שנה עד מאה ועשרים, הרי זו התחייבות שיש לה תכלה וקץ. הרי לנו, מסיים הגרע"א, שרבינו הרא"ש למד, כי הכלל שנאמר במשנתנו מתייחס לכל סוגי הנדרים, ולפיכך, גם ממלא השמן אינו חייב למלאות כי אם ששה קנים בלבד מתוך ששה עשר הקנים החדשים [ועיין שם עוד שדן באיזה לשון אמר את נדרו].

יהודי שאינו זוכר לאיזו אגודת חסד התחייב צדקה: כל דברינו עוסקים ביהודים שהוציאו משפטים ברורים מפהם, ועלינו "לפרש" את דבריהם. ברם, אם הנודר בעצמו מסתפק מה היתה מחשבתו בשעה שנדר, שמא אכן הרהר במחשבתו כי ימלא בשמן כל מנורה שתוצב בבית הכנסת, חובה עליו להחמיר ולהציב את נדרו במגבלה הגבוהה ביותר שניתן להכליל בדבריו. זאת, נלמד גם כן ממשנתנו האומרת: "פירשתי ואיני יודע איזה מהן פירשתי, יביא חמשתן". היינו: הנודר להביא מנחה ואינו זוכר לאיזו מנחה מתוך חמשת סוגי המנחות התכוון, יביא את כולנה. כך גם הורה לימים חתנו של הגרע"א, ה"חתם סופר" זצ"ל (שו"ת י"ד סימן ר"מ), לאדם שהתכבד בשבת לעלות לתורה ובשעה שהגבאי ערך לו "מי שביריך" הוא נדב סכום נאה לאחת מאגודות הצדקה שבעירו, אך משבא לממש את התחייבותו זכרונו בגד בו וככל שניסה, לא עלה בידו להזכר לאיזו אגודה התחייב צדקה. עליך לתת את הסכום שהתחייבת לכל אחת ואחת מאגודות הצדקה! הורה לו ה"חתם סופר". זאת, משום שבנדרי צדקה והקדש יש להחמיר מכח הספק. אמנם, אין לכפותו לעשות כן, ואם הוא מסרב לנהוג כן, הוא רשאי להניח את הסכום שהתחייב בפני נציגי כל האגודות ולהניח להם לבוא לעמק השווה מדוע אכן בנדרי הקדש יש להחמיר? על כך במאמר בגליון הבא.

ויזכור את חידושי אלו... [וסמך להנהגה זו בשבת (ס/א) שאילן המשיר פירות, צובעים אותו בצבע אדום על מנת שהרואים יבקשו עליו רחמים].

דף צ"ט/ב אלא מה אני מקיים לפני תמיד

תמיד - מהו?

במשא ומתן הלכתי בין הפוסקים אודות הכנסת כלבו של עיור לבית כנסת, כתב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, כי יש קצת ראייה להתיר מדברי רש"י בברכות (סב/א) שכתב, שלאבי היה שה שהיה הולך עמו 'תמיד' - והרי ודאי שהיה נמצא רוב זמנו בבית הכנסת ובבית המדרש... (שו"ת "אגרות משה" אורח סי' מ"ה).
אולם "החלקת יעקב" (ח"ג סי' פ"ז) מפנה את תשומת לבנו לדברי רש"י בפרשת תצוה (כט/מב), המפרש "תמיד" - בדומה לאמור כאן בסוגיה - מדי יום, ולא דוקא כל רגע. לאור זאת יש לפרש כן גם כלפי שוי של אביי...

דף צ"ט/ב כגון אני שלמדתי כל התורה כולה

נעשה ונשמע

גמרתנו מספרת: "שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל, כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמת יונית. קרא עליו המקרא הוא, לא ימוש ספר התורה הזה מפוך והגית בו יומם ולילה, צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית".
מאחר שלימוד התורה נועד לידע את המעשה אשר יעשון, ולפיכך גם נשים חייבות בלימוד ההלכות הנוגעות להן, ולכן הן מברכות ברכת התורה ("בית יוסף" סי' מ"ז), שאל בן דמה את רבי ישמעאל, האם מי שידע את כל התורה רשאי לעסוק בחכמות אחרות. ענהו רבי ישמעאל, כי מלבד החיוב ללמוד לשם ידיעה, יש גם חיוב ללמוד תורה כדי... ללמוד תורה! - והגית בו יומם ולילה.
בדברים אלו מבאר ה"בית הלוי" (בהקדמתו לספרו) את מעלתו של ישראל בהקדמתו "נעשה" ל"נשמע". "נשמע ונעשה" מתפרש, שנשמע, ונעסוק בתורה עבור העשייה בלבד. אולם "נעשה ונשמע" משמע, מלבד העשייה אף "נשמע", נלמד ונלמד ונלמד, ללא תנאים וללא סייגים...

דף ק/א עד שבחברון

למה קנה הגר"א את הסידור "מגיד צדק"

בהגיע עת שחיתת קרבן תמיד של שחרית, היה הכהן הממונה אומר, "האיר פני כל המזרת, עד שבחברון". רש"י ("ד"ה "מתתיא") מוסיף, כי בירושלמי נאמר שהכהן אמר "עד שבחברון" כדי להזכיר ישיני חברון.
על סמך דברים אלו ביאר רבי פנחס, המגיד מפולוצק, תלמיד הגר"א, את פשר פתיחת הפיוט "אדון עולם" הנאמר בראש תפילת שחרית. בברכות (ז/ב) נאמר, כי הראשון שקרא להקב"ה 'אדון' היה אברהם אבינו. מתכוונים אנו בהזכרת 'אדון עולם' להזכיר זאת ולעורר את זכותו עלינו.
מספרים כי כאשר הגר"א מוילנא ראה פירוש זה בסידור "מגיד צדק" של רבי פנחס, נהנה מאד מדבר זה ומיד קנאו במחיר מלא...

לעילוי נשמת
הר"ר **אפרים יעקב פולק** ז"ל
ב"ר יצחק ז"ל נלב"ע ג' באייר תשד"ם
תנצב"ה
הונצה ע"י משפחת **פולק**,
קרפין, ומי זהב שיחיו

לעילוי נשמת
מרת **מלכה מחלה הגר** ע"ה
ב"ר מרדכי יסקינד ז"ל נלב"ע ג' באייר תשס"ו
תנצב"ה
הונצחה ע"י בנה ידידנו הר"ר **דוד הגר** הי"ד